

Strípky k Roku české hudby 2024 aneb Z jeho života

Jiří Hasil, FF UK v Praze

jiri.hasil@ff.cuni.cz

Klíčová slova: hudba, česká hudba, Bedřich Smetana, studijní léta, deník, čeština, němčina, opera, libreto

Key words: music, Czech music, Bedřich Smetana, school years, diary, Czech, German, opera, libretto

Some Remarks on The Year of Czech Music 2024 or From His Life

The 200th anniversary of the birth and the 140th anniversary of the passing of the founder of Czech national music, Bedřich Smetana, is the strongest incentive for organising The Year of Czech Music. The author of this paper refers to the edition of Smetana's diaries from his school years and points out the problems associated with musical recitation that were topical in the 19th century. The author also analyses problematic passages in the librettos of Smetana's operas. In the closing section of the paper some suggestions to incorporate The Year of Czech Music 2024 in teaching at Czech primary and secondary schools are presented.

Rok 2024 byl oficiálně vyhlášen Rokem české hudby. Není to poprvé, kdy se rok končící na čtyřku stal Rokem české hudby. Je totiž až s podivem, kolik významných osobností nejen české hudby se v těchto rocích narodilo či zemřelo, kolik významných děl bylo napsáno, kolik hudebních institucí slaví svá výročí! „Tento bezděčný výsledek ukazuje aspoň na bohatství a rozmanitost naší tvorby, i když jde jen o její část, neboť – pochopitelně – nepodléhalo všechno, co v naší hudbě existuje, číslici se čtyřkou na konci“ (Zapletal, 1974, s. 7).

1. Sté výročí narození a čtyřicáté výročí smrti zakladatelské osobnosti české hudby Bedřicha Smetany (2. 3. 1824 – 12. 5. 1884) se stalo v roce 1924 impulsem k vyhlášení Roku české hudby. A od té doby jsou roky končící na čtyřku vyhlašovány jako Roky české hudby téměř pravidelně. Nejinak je tomu i letos, kdy vzpomínáme již dvoustého výročí narození a sto čtyřicátého výročí úmrtí Bedřicha Smetany.

Kromě hlavních protagonistů Roku české hudby, jakými jsou Vilém Blodek (1834–1874), Antonín Dvořák (1841–1904), Leoš Janáček (1854–1928), Josef Bohuslav Foerster (1859–1951), Vítězslav Novák (1870–1949), Josef Suk (1874–1935), Oskar Nedbal (1874–1930), Otakar Ostrčil (1879–1935) a Bohuslav Martinů (1890–1959)¹, má svá výročí i dlouhá řada osobností české hudby, z nichž mnozí svou tvorbou výrazně překročili hranice českého sociokulturního prostředí a obohatili hudební kulturu evropskou i světovou.²

¹ B. Martinů, J. B. Foerster, V. Novák či O. Ostrčil i jiní bývají již tradičně zařazováni mezi protagonisty Roků české hudby, i když mají jen jubilea půlkulatá.

² Například uvedme alespoň tato jména: Dalibor Vačkář, Emil František Burian, Ervín Schulhoff, František Xaver Tůma, Hans Krása, Iša Krejčí, Jan Novák, Jarmila Novotná, Jaroslav Doubrava, Jaroslav Jeremiáš, Jaroslav Vogel, Jiří Šlitr, Josef Leopold Zvonař, Karel Horký, Karel Kryl, Karel Šrom, Marie Budíková, Pavel Bořkovec, Pavel Haas, Rudolf Firkušný, Rudolf Kubín, Sláva Vorlová, Václav Jan Tomášek, či Vilém Petrželka a mnozí další.

2. Letošní ročník Roku české hudby, jak se můžeme dočíst na oficiálních webových stránkách Roku české hudby 2024, „se nese v duchu hlavního sdělení: Hudba jsme my. Vedle klasické hudby nabídne i další žánry: od lidové hudby přes jazz až po alternativu. Špičkové umělecké programy, objevitelské počiny, výstavy, divadla a akce pro širší veřejnost i nastupující generace představují jen malou ochutnávku všeho, co tento rok přináší“ (www Rok české hudby 2024).

3. Klíčovou postavou letošního roku je bezesporu **Bedřich Smetana** a jeho dvojí jubileum. Nabízí se ale i otázka, co v dnešní době – ve dvacátých letech 21. století – se starým klasikem české hudby? Má dnes co říci i mladé a nejmladší generaci? „Tématem Smetanovy doby bylo hledání české identity v bouřlivě se rozvíjejícím světě. Stejně téma zůstává aktuální i v dnešní době. (...) Bedřich Smetana do této diskuse přispěl jazykem, který je dodnes srozumitelný pro celý svět“ (www Rok české hudby 2024). I dnes v globalizujícím se světě, plném nepokojů a hledání vlastní identity, ve světě čelícím emigračním vlnám, terorismu, ekonomickým, ekologickým, energetickým i politickým krizím a rozpadu tradičních hodnot má Smetanův odkaz své místo. Jde jen o to představit ho nejmladší a mladé generaci moderně adekvátním způsobem, který ale bude ctít a respektovat Smetanovu hudbu. Dnes, kdy v české společnosti převládá na jedné straně většinově laxní přístup k národním hodnotám a na straně druhé sílí extremismus a nacionalistické tendence, odkaz na život a tvorbu Bedřicha Smetany může sloužit jako příklad úcty a respektu k národním hodnotám a jako impuls k vytváření moderního přístupu k nim a k budování vlasteneckého (nikoli nacionalistického) postoje mladé generace k českému národu.

4. Již v roce 2022 vydalo pražské Národní muzeum knihu s názvem *Bedřich Smetana Deníky. Diaries. I. (1840–1847)*. Editorsky ji připravili Olga Mojžišová a Tomáš Bernhardt. Autoři mají v plánu vydat i zbývající Smetanovy deníky, a to z jeho vrcholného období a z jeho posledních let. Edici deníků ze studentských let B. Smetany doprovodili rozsáhlým úvodem, v němž čtenáře uvádějí do sociokulturního kontextu doby Smetanova mládí, tj. do čtyřicátých let 19. století, podrobně seznamují s měšťanským životem v Plzni, v městě, kde Smetana dokončil svá středoškolská studia a začal se soustavně věnovat hudbě. Samostatnou kapitolu pak tvoří jazyková analýza Smetanových deníkových záznamů psaných německy. Deníky jsou editovány v německém originále i v překladu do češtiny. Pozitivně z hlediska zahraničního dosahu publikace je třeba hodnotit, že úvodní část je přeložena do němčiny a do angličtiny.

Smetanovy deníky věrně odrážejí společenskou, kulturní i jazykovou situaci v českých zemích, které byly součástí mnohonárodnostní habsburské podunajské monarchie. Česká společnost počátkem čtyřicátých let 19. století vstupovala do třetí (politické) fáze národního obrození a prožívala poměrně bouřlivý společenský, hospodářský i kulturní rozvoj.

Smetana pocházel z poměrně zámožné české měšťanské rodiny. Doma se sice mluvilo česky, ale vzdělání získával mladý Smetana na německých školách, proto v jeho jazykové praxi převládala němčina. Nebylo to tehdy nic neobvyklého. „Přijetí němčiny bylo do poloviny 19. století dáno na české straně společenským tlakem“ (Vodráž-

ková, 2022, s. 66). Vyššího vzdělání totiž v této době nebylo možno dosáhnout jinak než v němčině. V případě studenta Bedřicha Smetany (sám se v mládí podepisoval jako Friedrich), jak o tom svědčí jeho deníky, převažovala němčina a přirozeně pronikala ze sféry oficiálního užití i do sféry soukromé. Němčina Smetanových deníků vykazuje rysy dokonalého osvojení, je „zrcadlem nejen osobní jazykové situace, ale i dobových jazykových poměrů“ (Vodrážková, 2022, s. 80). Reflektuje dobové zvyklosti kultivovaného německého psaného jazyka a nese v sobě prvky němčiny rakouské a jihoněmecké.³

5. **Smetanovy deníky** nejsou zajímavé jen po stránce formální, jazykové, ale nesou v sobě i svědectví o životě plzeňských gymnazistů studujících ve čtyřicátých letech. A v neposlední řadě promlouvají i o osobním Smetanově životě. Smetana nebyl dobrým studentem, v denících se o svém studiu rozepisuje minimálně, daleko větší pozornost věnuje svému privátnímu životu. Deníkům se svěruje se svými láskami, sledujeme jeho bohatý společenský život, kontakty s plzeňskými měšťanskými rodinami a máme možnost i sledovat okolnosti vzniku jeho prvních klavírních kompozic. V hudbě se v této době vzdělával sám. „Do Plzně přišel již jako vyspělý pianista a během zdejšího pobytu zkomponoval řadu skladeb doložených nejen deníkovými záznamy, ale i autografy a dobovými opisy“ (Mojžíšová, 2022, s. 53). Jako hudebník se v Plzni těšil všeobecnému uznání a respektu.

6. Jak už bylo řečeno výše, Smetana v mládí v písemném styku soukromém i veřejném užíval v souladu s dobovým územ němčinu. Česky se institucionálně psát nikdy neučil. Cítil se být Čechem a jako dospělý muž počátkem šedesátých let 19. století po zkušenostech uznávaného hudebníka ve švédském Göteborgu se rozhodl svůj talent cele věnovat české hudbě a českému národu. Dobová atmosféra šedesátých let tomu přála. Zdeněk Mahler ve své smetanovské monografii *Nekamenujte proroky* k tomu poznamenal: „Bylo mu 37 let – nadešla jeho historická chvíle, byl čas přikročit k národnímu dílu. (Po celé generace opouštěly české talenty svou nešťastnou vlast – Smetana první se rozhodl vrátit: právě ten nejlepší!“ (Mahler, 1989, s. 112). A v této souvislosti se Smetana rozhodl psát česky. Mahler otiskl dopis, který Smetana napsal 11. března 1860 v Göteborgu svému příteli Procházkoví, v němž se vyznává ze svého vztahu k češství. Je to Smetanův první dochovaný dopis psaný česky a odráží jednak dobovou českou ortografii a jednak jeho schopnosti formulovat myšlenky v češtině i jeho mezery v ortografii a v gramatice:⁴

V Gothenburku dne 11. března 1860

Vělevážený p Procházka!

Prosím, bi jste mně především odpustil všeccky chybi jak ortograficky tak gramatykálnj, které v hojně se v mým psanj nalesnau, neb až do dnešního časů mně nebylo dopřáno, se v naši mateřské řeči dotvrditj. Od mládj skoro v němčině jak w školách tak w společnostjch vichován, nedbal jsem, dokud jsem byl študentem jiného se učitj, k čemů jsem nebyl nucený, a pozděje božska hudba w šecků moji silů a cely čas pro sebe

³ Blíže ke Smetanově němčině a k jazyku jeho deníků a korespondence viz Nekula, Rychovská, 2016.

⁴ Přesný opis autografu první stránky dopisu (Mahler, 1989, s. 111).

*zabrala, tak že teď k hanbě to musjm přiznatj, neũjmj se patričně vyjádritj, anj napsatj v české řeči. Ale ta předhůzka ne jen mně treffy ./.*⁵

Problémy s českým pravopisem měl Smetana i později, přesvědčit se o tom je možno například ze slovního výkladu ve světové hudbě zcela unikátního cyklu šesti symfonických básní *Má vlast*.⁶ Pro ilustraci zde uveďme opis Smetanova autografu, v němž líčí obsah nejpopulárnější části cyklu, totiž Vltavy:

II. Vltava

Skladba líčí běh Vltavy začínaje od prvních obou pramenku, chladná a teplá Vltava, spojení obou potůčku do jednoho proudu, pak tok Vltavy v hájích a polučinách, krajinami, kde zrovna se slaví veselé hody; při nočním září lůny rej rusálek; na blízkých skálách vypínají se píšně hrady, zámky a zříceniny; Vltava vířý v proudech Svatojanských; tečev širokem toku dále ku Praze, Vyšehrad se objeví, konečně mízi v dálce v majestátnem toku svým v Labi. (Mahler, 1989, s. 236).

Porovnáním obou ukázek můžeme dospět k závěru, že i přes svůj „pravopisný handicap“ Smetana respektoval vývoj českého pravopisu, např. psaní *au > ou*; *j > í*; *w > v*. I z tohoto hlediska bude zajímavé seznámit se s připravovanou edicí zbývajících Smetanových deníků.

7. Hlavní součástí Smetanovy tvorby jsou **opery** a díla vokální. Je třeba si v této souvislosti uvědomit především to, že v české poezii počátkem 19. století nebyl ještě zcela uspokojivě vyřešen spor o charakter českého verše⁷, přitom je důležitý i pro jeho zhudebnění. Hudební skladatel musí respektovat verš, střídání dlouhých a krátkých slabik, slabik přízvučných a nepřízvučných, musí brát ohled i na slabiky tvořené slabikotvorným *r* a *l*⁸ a vše musí být v souladu s dlouhými a krátkými tóny v hudbě a s dobami přízvučnými a nepřízvučnými. „Na pole zhudebněného slova, tedy na otázku kompozice opery a písní v češtině, se otázka správné české deklamace přenesla po prvních úvahách o možnostech českého básnictví se zpožděním téměř dvou generací. Byla na pořadu dne po celou druhou polovinu 19. století, spolu s otázkou po národní podstatě české hudby, totiž s otázkou, co jsou vlastně typicky české elementy v hudbě“ (Reittererová, 2006, s. 253).

Problémem české hudební deklamace se zabývala například spisovatelka Eliška Krásnohorská. V roce 1871 vydala spis *O české deklamaci hudební*, v němž kritizovala deklamační nedostatky v soudobých českých hudebních dílech. Příklad chybné deklamace vzala též ze Smetanovy Prodané nevěsty, „repliky Kecala k Jeníkovi: (2/4 takt), [...] Nuže, / **mi**-lý chas-ní/**ku**, do-přej/ **pak** slo-víč/**ku**“, což se Smetany nepříjemně dotklo. Elišce Krásnohorské napsal: „Proč právě moje práce vyhlédnuta za předmět nemilosrdné Vaší demonstrace? Vždyť jiní skladatelé také hřeší proti správnosti přízvuku českého, a snad více než já.“ Krásnohorská mu odpověděla: „Proto, že Vy jediný jste mistrem, jenž naučí všechny ostatní skladatele naše, kterak se

⁵ Tučně psaným grafémem *j* zde označujeme „dlouhé j“, tedy *j* s čárkou, jímž se označovalo dlouhé měkké *i*.

⁶ Smetana se nechal inspirovat českými bajemi, historií i českou krajinou. Rozsáhlé dílo vytvořil zcela ohluchlý mezi lety 1874–1879, celý cyklus poprvé zazněl až 5. listopadu 1882 v Praze na Žofíně.

⁷ Podrobněji např. Hrabák, 1970, Jakobson, 1926.

⁸ Pokud tak skladatel neučiní, je zpěvák nucen zpívat např. [sérðce] apod.

české slovo, česká věta v hudbě deklamuje vzorně, rytmicky původně a co do výrazu čarokrásně.““ (Reittererová, 2006, s. 256). Tato roztržka ale nezabránila tomu, aby Smetana na libreta sepsaná Krásnohorskou nezkomponoval opery Hubička, Tajemství, Čertova stěna a Viola (osud Smetanovi dovolil jen zkomponovat malý fragment tohoto libreta).

Již před Krásnohorskou se českou hudební deklamací zabýval Otakar Hostinský. I on se z tohoto hlediska vyjádřil kriticky k soudobé hudební praxi: „Porovnáme-li nynější produkci oboru písně nebo zpěvohry s tím, co se psalo před dvanácti nebo patnácti lety, shledáme zejména co do správnosti deklamace pokrok velmi rozhodný, nad míru utěšený. Sám mistr Smetana v Braniborech, v Prodané nevěstě, ba ještě v Daliboru nevěnoval zvláštní pozornosti českému přízvuku, jež teprve později, zejména Libuši a Tajemstvím učinil platným, ač namnoze dosud nedoceněným činitelem dramatickosti, a po něm stal se nejhorlivějším pěstitelům dokonalé deklamace české Fibich. Nyní ovšem dobrou deklamací na každé skladbě vokální žádáme, a každý poklesek u věci té káráme. Avšak upříti nelze, že dosud velmi mnoho se experimentuje, ana teorie i zde za praxí pokulhává“ (Hostinský, 1886, s. 6).⁹

8. Bedřich Smetana zkomponoval celkem osm oper (Braniboři v Čechách, Prodaná nevěsta, Dalibor, Libuše, Dvě vdovy, Hubička, Tajemství a Čertova stěna) a nedokončil operu Viola. Spolupracoval při tom s několika libretisty: Karlem Sabinou, Josefem Wenzigem a Ervínem Špindlerem, Emanuelem Züngelem a Eliškou Krásnohorskou.

Svou prvotinu – *Branibory v Čechách* – komponoval na text Karla Sabiny. Jeho libreto trpí především jistou staticností (o dramatických událostech se na jevišti především mluví)¹⁰ a je i plné dobových operních klíšé. Zároveň ale obsahuje i působivé sborové scény, např. v 1. jednání (*Uhodila naše hodina, otevřely se brány*) i ve 2. jednání (*Rozlučte se s domovem*) atd. *Braniboři v Čechách* jsou operou, která v minulosti byla často cenzurou zakazována, téma okupace českých zemí cizími vojsky vadilo jak v době nacistické okupace, tak i po roce 1968.¹¹

Svou nejslavnější operu – *Prodanou nevěstu* – Smetana nepovažoval za významné dílo, chápal ji jako jakousi „hračku“, operetku s komickou zápletkou. Napsal ji na Sabinův text¹² a po premiéře v roce 1866¹³ se k ní několikrát vracel a přepracovával ji (z dvouaktového vaudevillu se stala tříaktová komická opera). I když se Sabina nevyhnul některým dobovým operním klíšé a Smetana se provinil proti zásadám náležité české hudební deklamace, opera zaujala a dodnes zaujímá na tehdejší dobu

⁹ Citováno dle Reittererová, 2006, s. 251.

¹⁰ Např. zpěv Oldřichův v 1. jednání: *Ejhle, jaký tamo shon? Jezdec jako vír se žene k naší dědině. Letí jako vítr prudký přes kopce a roviny. Věru, ten asi nepřináší veselé nám noviny!* (cit. dle <http://www.bedrich-smetana.wz.cz/texty/002.pdf>).

¹¹ Např. inscenace *Braniborů* v plzeňské opeře byla v roce 1969 po bouřlivém diváckém přijetí při premiéře zakázána a její dirigent Jiří Kout byl propuštěn z divadla. Když vedení Národního divadla připravovalo cyklus Smetanových oper k stému výročí otevření Národního divadla a k jeho znovuootevření po generální rekonstrukci a dostavbě, muselo vynaložit obrovské úsilí, aby mohlo v rámci tohoto cyklu uvést i *Branibory* v Čechách.

¹² Karel Sabina, jak známo, byl později, pravděpodobně ne zcela právem, vyobcován z národa a na plakátech smělo být jeho jméno uváděno pouze iniciálami (Text od K. S.) – viz Archiv Národního divadla.

¹³ Premiéra nebyla příliš úspěšná a byla málo navštívená, publikum v předvečer prusko-rakouské války mělo jiné starosti a obyvatelé Prahy se ze strachu před válkou evakuovali.

neobvyklým námětem (děj se odehrává ve vesnickém prostředí) a komikou. Předehra k Prodané nevěstě je mnohými odborníky považována ve světovém měřítku za jednu z nejdokonalějších operních předeher.¹⁴

Třetí operu – *Dalibor* – komponoval Smetana na německý text Josefa Wenziga¹⁵, do češtiny libreto přeložil Wenzigův žák Ervín Špindler. Opera díky Smetanově hudbě a libretu vzbudila a budí stále ve společnosti ze všech Smetanových oper nejvíce kontroverzí. Libreto jednak dává zvláště dnešním inscenátorům možnost vykládat vztah mezi Daliborem a jeho přítelem Zdeňkem¹⁶ jako homosexuální (tak to ovšem autoři opery nezamýšleli), jednak jisté rozpaky vyvolává náhlá proměna Milady z ženy nenávidějící Dalibora a žalující na něj v jeho oddanou přívrženkyni a milenkou; možná překvapí i jistá vnější dějová podobnost s Beethovenovou operou *Fidelio*. Rozpaky vyvolávají i některé dějové pasáže, poplatné operním manýrám té doby, například ve třetím jednání Dalibor prořezav mříže svého vězení pje árii o svobodě tak dlouho, až jej zadrží velitel stráže Budivoj. Špindlerův překlad obsahuje též několik nepřesností, kupř. Dalibor ve výše uvedené árii podle Wenziga zpívá: *Doch nun erzittre, / Hochmüth'ge Elbestadt, / welche den Freund mir / so grimm mißhandelt hat!*, což Špindler překládá (a Smetana zhudebňuje) jako *Však teď se zachvěj, / ty Praho zpyšnělá, / kteráš mi bratra / pekelně zhubila* (Bartoš, 2009, s. 50). Elbestadt (Labské město) nemůže být Praha, ale jsou to Litoměřice. Nejvíce rozpaků ale vyvolávají výrazy poplatné dobovému opernímu klišé (dmoucí ňadra...). Proto v osmdesátých letech 20. století operní pěvec, tenorista, člen opery Národního divadla v Praze a překladatel operních libret a písňových textů Rudolf Vonásek Wenzigův text znovu přebásnil do češtiny. Jeho překlad však nebyl nikdy proveden, operní pěvci odmítli přeúčít se již zažitý, byť archaický, text. Po roce 1989 pro Národní divadlo a režiséra připravované inscenace Miloše Formana libreto upravil textař, básník, hudebník, výtvarník, zakladatel divadla Semafor Jiří Suchý. Formanova režijní koncepce a Suchého překlad vyvolal mezi odbornou i laickou veřejností silnou nevoli, takže vedení Národního divadla připravovanou inscenaci z dramaturgického plánu stáhlo. Škoda. Odvahu vytvořit novou verzi libreta našlo až Moravské divadlo v Olomouci v roce 2009. Autorem úpravy libreta byl dramaturg Pavel Drábek a operu nastudoval režisér Michael Tarant. Role ale nastudovali pěvci, kteří v Daliborovi nikdy před tím nevystupovali.¹⁷

¹⁴ Např. James Levine ji zvolil jako předehru ke slavnostnímu koncertu, jímž se v New Yorku v roce 1967 otevírala nová budova Metropolitní opery.

¹⁵ Josef Wenzig, pražský rodák německého původu, působil jako pedagog, politik a spisovatel, ve své době byl jedním z nejvýznamnějších propagátorů českého školství, byl i prvním předsedou české Umělecké besedy. Překládal do němčiny českou literaturu a napsal několik divadelních her i knih. Jeho osobnost by si dnes zasloužila větší pozornost, a to i na stránkách ČJL.

¹⁶ Ve Wenzigově původním textu se jmenuje Janek.

¹⁷ Uvedme pro ilustraci ukázkou z 3. dějství – úvod k Daliborově árii o svobodě:

Josef Wenzig:

Das ist die dritte Nacht, von ihr bezeichne! / Der Fesseln ledig brach' ich noch die letzten / Zerfeilten Gitterstäbe von einander, / Und nun, / Triumph! Nun steht der Weg mir offen! // Ha, wie bezaubernd, / Lachst, Freiheit, du mich an! / Strahlende Welten / Sind vor mir aufgethan. (Drábek, Zlámalová, 2009, s. 212–213).

Ervín Špindler:

Toť třetí noc, kterou mi naznačila; / okovů prost jsa prolomím pak snadno / poslední pruty mříže prořezané. / A teď - / Pro Bůh! Mné volnost kyne! // Ha, kýmto kouzlem, / ó svobodo mi pláš, / planoucí světy / přede mnou otvíráš! (Drábek, Zlámalová, 2009, s. 169–170).

Wenzig se Špindlerem vytvořili podle *Rukopisu zelenohorského* pro Smetanu i libreto k jeho opeře nejslavnostnější, k *Libuši*. Toto libreto bylo a je přijímáno v podstatě bez vážnějších připomínek. I když i zde pozorný posluchač (čtenář) najde několik logických nejasností. Zaujmout může i fakt, že slova ze závěru Libušina proroctví *Můj drahý národ český neskoná, on neskoná, on pekla hrůzy slavně, slavně překoná!* byla napsána německy.

Když Smetana hledal libreto pro svou další komickou operu, odehrávající se v salónním prostředí, přijal nabídku ke spolupráci s Emanuelem Züngelem, který pro něj převedl do češtiny a do českého kulturního prostředí veselohru francouzského spisovatele Jeana Pierra F. Mallefilla *Dvě vdovy*. Komika je zde situační i verbální a najdeme ji, jak v Karolínině árii *Samostatně vládnou já všemi statky svými*, tak především v jednání hajného Mumlala. Komické pasáže střídají místa lyrická, např. Podhájského árie *Když zavítá můj, lásky čas* nebo jeho melodram (Ladislav přefíkává Anežce text svého dopisu *Milostivá paní*). Tomu odpovídá i Smetanova hudba. Dvě vdovy, jak uvádí Václav Holzknecht (1981), obdivoval Richard Strauss, který jezdil do Prahy tuto operu poslouchat, když komponoval *Růžového kavalíra*.

Nejčastěji ale Smetana spolupracoval s Eliškou Krásnohorskou. Krásnohorská byla libretistkou jeho první opery, kterou napsal po svém ohluchnutí – *Hubičky*. Operní libreto vzniklo jako adaptace stejnojmenné povídky Karoliny Světlé. Mnozí muzikologové i hudebníci *Hubičku* spolu s *Tajemstvím*, které Smetana napsal opět na libreto Elišky Krásnohorské, považují za nejlépe prokomponovanou Smetanovu operu.¹⁸ I svou poslední dokončenou operu – *Čertovu stěnu* – Smetana komponoval na její text.

Krásnohorská ve svých libretech dokázala vytvořit poutavý děj, napsat živoucí postavy plné upřímného citu a zároveň dokázala střídat místa komická s vážnými, lyrickými, ba dojemnými a nostalgickými. Smetanovi tak poskytla dostatek prostoru k vytvoření nestárnoucí silné hudby.¹⁹

9. Roku české hudby je možno vhodně využít ve výuce na základních i středních školách, a to jak v hudební a výtvarné výchově, tak i v českém jazyce, dějepisu i v základech společenských věd. Přímo se nabízí například organizování projektového vyučování a uplatnění tvořivě expresivního pojetí výuky (Hník, 2014). Učitelé mohou na základě volby vhodného zápisu z deníku kupř. poukázat na rozdíly ve studentském životě dnes a v době Smetanova mládí, na poměry v tehdejších školách, na to, jak se žilo v měšťanských domácnostech apod. Mohou se zabývat jazykem Smetanových

Rudolf Vonásek:

Toť třetí noc, kterou mi naznačila, / okovů zbaven, vylomím už snadno / poslední pruty mříže prořezané, / a teď, teď mám volnou cestu. // Ach, je to zázrak, je to pravda, / že svobodu mám zas / a s volností mou / přišel též i můj čas. / Ach, je to zázrak, / že svobodu mám zas. (Drábek, Zlámalová, 2009, 292–293).

Pavel Drábek:

Jsem bez okovů. Před dvěma hodinami odbíla půlnoc. / Už jen chvíli. / Pak mě z vězení moji přátelé vyvedou! / Teď mříž! / A teď už mám svobodu! // Teď začne vzpoura, / začne bouře a první padne král! / A s ním všichni ti úředníci vážní! / Dost už je zvůle, / co dvůr národu přál. (Drábek, Zlámalová, 2009, s. 126).

¹⁸ Václav Holzknecht kdesi vzpomínal, jak ruský klavírista Svjatoslav Richter, jeden z největších klavíristů 20. století, po jednom svém koncertu na Pražském jaru přehrál a zpíval z paměti členům festivalového výboru celé pasáže a scény z *Hubičky*.

¹⁹ Všechna libreta zhudebněná Bedřichem Smetanou jsou k dispozici na <http://www.bedrich-smetana.wz.cz/dilo>

zápisů, v hodinách německého jazyka se mohou studenti seznámit s úrovní a kvalitou Smetanovy němčiny. Ve výuce je možné vhodně pracovat i s librety Smetanových oper i se Smetanovým zhudebněním. V hodinách českého jazyka ale jde primárně o práci s dobovými texty, Smetanovy hudby lze využít pouze jako podkresu například při samostatné skupinové práci s nimi. Jde i o to (především v hudební výchově), vhodně a nenásilně využít Roku české hudby k popularizaci české klasické hudby mezi dnešní mládeží, která se většinou o tzv. klasickou hudbu nezajímá (v žádném případě nejde o pouštění dlouhých hudebních ukázek). Využit lze například i soudobých úprav této hudby.²⁰ Pochopitelně lze využít i tvorby a životních osudů dalších protagonistů Roku české hudby.²¹

10. Rok české hudby 2024 je v plném proudu. Je vhodné o něm i o životních osudech Bedřicha Smetany a dalších protagonistů Roku české hudby se žáky/studenty hovořit. Ale nejlepší by bylo je vyzvat, aby sami nebo společně se třídou některou z četných akcí Roku české hudby 2024 navštívili. Vždyť, jak pronesl Bedřich Smetana při položení základního kamene k Národnímu divadlu 16. května 1868: *V hudbě život Čechů!*

Tento text vznikl v rámci projektu Cooperatio, vědní oblasti Lingvistika.

²⁰ Na základní škole lze kupříkladu použít píseň Ho, ho, wir sind Piraten na Youtube (<https://www.youtube.com/watch?v=E04NBD-4UbU>). Píseň vznikla v Německu na hudbu Smetanovy Vltavy a je součástí souboru dětských ilustrovaných písní interpretovaných dětským pěveckým sborem a vytvořených na melodie známých klasických děl. Soubor je mezi dětmi velmi populární, jak o tom svědčí počty zhlédnutí na Youtube.

²¹ Pro ilustraci uvedme alespoň dvě ukázky ze Smetanova deníku z března roku 1843:
Samstag den 25. Empfängniß Mariä. Heute fuhr die Frau nach Prag um mit der Katharine zugleich zurückzukehren. Katharine ist mein einziger Gedanke, wo ich stehe und gehe. Ich erinnere mich an jene goldnen Tage Ihrer Huld, und an jene Ihres Haßes! – O möge das Schicksal jene letztern von mir abwenden! Mit Grausen denke ich daran; ach sie sind gar so bitter, sie sind im Stande, mein Leben mir zu rauben; denn lieber nicht leben, als so, in diesem Gefühle und dem Bewußtsein, von Ihr, diesem Ideal eines guten Mädchens, allein, allein unter allen Geschöpfen gehaßt, verabscheut, verachtet zu werden, und weßhalb? Weil ich sie abgöttisch verehere, weil sie mir das Heiligste auf Erden, außer Gott, ist! —
Sobota 25. Početi P. Marie. Paní dnes odjela do Prahy, aby se s Kateřinou hned vrátila. Kateřina je mou jedinou myšlenkou, kudy chodím. Vzpomínám si na ony zlaté dny Její přízně i na ty dny Její nenávnosti! – Ó, kéž by osud ony poslední zmíněné ode mne odvrátil! S hrůzou na ně myslím; ach, jsou až příliš hořké, jsou s to uloupit mi život; protože raději neži, než v tomto pocitu a vědomí být Jí, tímto ideálem dobré dívky, jako jediný, jediný mezi všemi tvory nenáviděn, odvržen, pohrdán a proč? Protože ji nesmírně zbožňuji, protože je mi tím nejposvátnějším na této zemi krom Boha! —
Montag den 27. Die Professoren sind zu Prälatenwahl nach Tepel gefahren, die am 30ten dieses Monaths abgehalten werden soll. Nur unser punčoška Beer ist zu Hause geblieben, weil er etwas unpaß ist – der gute Mann, müßte dort beten, fasten, hätte keine Gesellschaft, Frauen würden fehlen – der gute Mann! Er gibt uns lieber Collegien, liest dabei Zeitungen, geht spazieren, besucht Frauen-Societäten, und räuspert, lispert und schlürft. Der gute Mann! – Wir aber müssen uns rackern, jeden Tag in die Schule gehen, indeß die andern vagabundiren, müssen buffeln – bloß aus großem Privatfleiß, und Liebe für die schönen Wissenschaften – die braven Schüler! —
Pondělí 27. Profesori jeli na volbu preláta do Teplé, která se má konat 30. tohoto měsíce. Jenom náš punčoška Beer zůstal doma, protože mu není úplně dobře – ten dobrý muž by se tam musel modlit, postit, neměl by žádnou společnost, postrádal by ženy – ten dobrý muž! Raději nám dává kolegia, při tom čte noviny, chodí na procházky, navštěvuje dámské spolky a chrchlá, šišlá a srká. Ten dobrý muž! – My se ale musíme plahočit, každý den chodit do školy, zatímco ostatní se poplakuji, musíme bíflovat – jen z velké vlastní pili a z lásky ke krásným vědám – hodní žáci! — (Mojišová, Bernhardt, 2022, s. 532–533).

Literatura

- BARTOŠ, J. Úvod (k vydání libreta v roce 1944). In *Bedřich Smetana. Dalibor*. Brno: Větrné mlýny, 2009, s. 29–56.
- DRÁBEK, P.; ZLÁMALOVÁ, L. (eds.). *Bedřich Smetana. Dalibor*. Brno: Větrné mlýny, 2009.
- HNÍK, O. *Didaktika literatury: výzva oboru. Od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014.
- HOSTINSKÝ, O. *O české deklamaci hudební*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1886.
- HOLZKNECHT, V. *Dvě vdovy*. In Programový sešit k premiéře opery *Dvě vdovy*, Praha: Národní divadlo, 1981.
- HRABÁK, J. *O charakter českého verše*. Praha: Svoboda, 1970.
- JAKOBSON, R. *Základy českého verše*. Praha: Odeon, 1926.
- KRÁSNOHORSKÁ, E. O české deklamaci hudební. *Hudební listy*, roč. 2, rok 1871, č. 2, s. 9–13.
- MAHLER, Z. *Nekamenujte proroky. Kapitoly ze života Bedřicha Smetany*. Praha: Albatros, 1989.
- MOJŽIŠOVÁ, O. Bedřich Smetana a jeho studentský deník. In *Bedřich Smetana Deníky. Diares. I. (1840–1847)*. Praha: Národní muzeum, 2022, s. 50–64.
- MOJŽIŠOVÁ, O.; BERNHARD, T. (eds.). *Bedřich Smetana Deníky. Diares. I. (1840–1847)*. Praha: Národní muzeum, 2022.
- NEKULA, M.; RYCHNOVSKÁ, L. Jazyk Smetanových dopisů v dobovém kontextu. In *Bedřich Smetana. Korespondence / Correspondence 1840–1862*. Praha: Národní muzeum, 2016, s. 28–73.
- REITTEREROVÁ, V. Zpívaná čeština. In *Přednášky z XLIX. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: UK, 2006, s. 251–270.
- VODRÁŽKOVÁ, L. Německý jazyk ve studentském deníku Bedřicha Smetany. In *Bedřich Smetana Deníky. Diares. I. (1840–1847)*. Praha: Národní muzeum, 2022, s. 65–81.
- ZAPLETAL, P. (ed.). *Rok české hudby 1974*. Praha: Panton, 1974.
- ROK ČESKÉ HUDBY 2024. [online] Dostupné z <<https://www.rokceskehudby.cz/rok-ceske-hudby>>
- LIBRETA KE SMETANOVÝM OPERÁM. [online] Dostupné z <<http://www.bedrich-smetana.wz.cz/dilo>>